O'SMIRLAR O'RTASIDAGI KONFLIKTLARNI BARTARAF ETISHDA PSIXOLOGIK XIZMATNING AHAMIYATI

Ernazarova Shiyrinay
Nukus tumani 19-son umumtalim maktabi amaliyotchi psixologi
https://doi.org/10.5281/zenodo.20716128

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'smirlar o'rtasida uchraydigan konfliktlarning psixologik mohiyati, kelib chiqish sabablari va ularni bartaraf etishda maktab psixologik xizmatining o'rni tahlil qilingan. O'smirlik davri shaxs rivojlanishining murakkab bosqichlaridan biri bo'lib, mazkur davrda emotsional beqarorlik, mustaqillikka intilish va tengdoshlar bilan munosabatlarning faollashuvi turli nizolarning yuzaga kelishiga sabab bo'ladi. Konfliktlarning o'z vaqtida aniqlanishi va samarali hal etilishi o'smirlarning ruhiy salomatligi, ijtimoiy moslashuvi hamda ta'lim samaradorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotda psixologik xizmatning diagnostik, profilaktik, maslahat berish va korreksion faoliyatlari yoritilgan hamda konfliktlarni bartaraf etishning zamonaviy psixologik yondashuvlari tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: o'smir, konflikt, psixologik xizmat, maktab psixologi, kommunikativ kompetensiya, profilaktika, psixologik diagnostika, mediatsiya, ijtimoiy moslashuv, shaxslararo munosabat.

O'smirlik davri inson hayotidagi eng murakkab va mas'uliyatli rivojlanish bosqichlaridan biri hisoblanadi. Ushbu davr biologik, psixologik va ijtimoiy o'zgarishlarning jadalligi bilan tavsiflanadi. O'smir shaxs sifatida shakllanish jarayonida o'zining ichki dunyosini anglashga, mustaqillikni namoyon etishga va atrofdagilar tomonidan tan olinishga intiladi. Mazkur ehtiyojlar ko'pincha ota-onalar, pedagoglar va tengdoshlar bilan turli nizolar va ziddiyatlarning yuzaga kelishiga sabab bo'ladi. Shu bois o'smirlar o'rtasidagi konfliktlar muammosi zamonaviy psixologiya va pedagogikaning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Konflikt insonlar o'rtasidagi manfaatlar, qarashlar, qadriyatlar yoki ehtiyojlarning to'qnashuvi natijasida yuzaga keladigan murakkab ijtimoiy-psixologik hodisadir. O'smirlik davrida konfliktlarning paydo bo'lishi tabiiy holat sifatida qaralsa-da, ularning noto'g'ri hal etilishi salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Jumladan, agressiv xulq-atvorning shakllanishi, ta'lim motivatsiyasining pasayishi, tengdoshlar bilan munosabatlarning buzilishi, emotsional zo'riqish va ruhiy salomatlik muammolari shular jumlasidandir.

Maktab muhitida uchraydigan konfliktlar turli ko'rinishlarda namoyon bo'ladi. O'quvchi va o'quvchi o'rtasidagi nizolar, o'quvchi va pedagog o'rtasidagi kelishmovchiliklar, guruhlararo qarama-qarshiliklar hamda kiberkonfliktlar bugungi kunda eng ko'p uchraydigan muammolar qatoriga kiradi. Ayniqsa, ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi natijasida virtual makonda yuzaga kelayotgan nizolar soni ortib bormoqda. Bu esa maktab psixologik xizmatining vazifalarini yanada kengaytirmoqda.

O'smirlar o'rtasidagi konfliktlarning yuzaga kelishiga ko'plab omillar sabab bo'ladi. Psixologik omillar orasida emotsional beqarorlik, impulsivlik, o'zini tasdiqlashga intilish va empatiya ko'nikmalarining yetarlicha rivojlanmaganligi muhim o'rin tutadi. Ijtimoiy omillar sifatida oiladagi nosog'lom muhit, tengdoshlar bosimi, noto'g'ri tarbiya usullari va kommunikatsiya madaniyatining pastligi ko'rsatiladi. Pedagogik omillar esa ta'lim jarayonidagi qiyinchiliklar, adolatsizlik hissi yoki pedagog bilan munosabatlarning murakkablashuvi bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Konfliktlarning oldini olish va ularni samarali hal etishda maktab psixologik xizmati alohida ahamiyatga ega. Psixologik xizmatning asosiy vazifasi o'quvchilarning psixologik farovonligini ta'minlash, sog'lom munosabatlarni rivojlantirish va nizolarni konstruktiv hal etish ko'nikmalarini shakllantirishdan iboratdir. Ushbu maqsadga erishishda diagnostika, profilaktika, maslahat va korreksion faoliyatlar muhim o'rin tutadi.

Psixologik diagnostika konfliktlarning sabablarini aniqlash va ularning rivojlanish dinamikasini baholash imkonini beradi. Maktab psixologi kuzatuv, suhbat, so'rovnoma va psixodiagnostik metodikalar yordamida o'smirlarning shaxsiy xususiyatlarini, muloqot uslublarini hamda konfliktlarga moyillik darajasini o'rganadi. Diagnostik natijalar asosida individual yoki guruhiy yordam dasturlari ishlab chiqiladi.

Konfliktlarni bartaraf etishda profilaktik ishlar alohida ahamiyat kasb etadi. Profilaktika nizolar yuzaga kelishidan oldin ularning oldini olishga qaratilgan tadbirlar majmuasidir. Maktab psixologi tomonidan o'tkaziladigan treninglar, davra suhbatlari, psixologik mashg'ulotlar va ma'rifiy tadbirlar o'quvchilarda muloqot madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, tinglash madaniyati, hissiyotlarni boshqarish, murosaga kelish va empatiya ko'nikmalarini shakllantirish konfliktlarning kamayishiga yordam beradi.

Psixologik xizmatning muhim yo'nalishlaridan biri mediatsiya hisoblanadi. Mediatsiya nizolashayotgan tomonlar o'rtasida vositachilik qilish orqali muammoni tinch yo'l bilan hal etishga qaratilgan usuldir. Maktab psixologi mediator sifatida har ikki tomonning fikrini tinglaydi, vaziyatni xolis baholaydi va o'zaro maqbul yechim topishga ko'maklashadi. Ushbu usul o'smirlarda mas'uliyat hissini rivojlantiradi hamda kelgusida yuzaga keladigan nizolarni mustaqil hal qilish ko'nikmalarini shakllantiradi.

O'smirlar o'rtasidagi konfliktlarni bartaraf etishda kommunikativ kompetensiyalarni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Kommunikativ kompetensiya samarali muloqot qilish, o'z fikrini to'g'ri ifodalash va boshqalarni tushunish qobiliyatini anglatadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, muloqot ko'nikmalari yaxshi rivojlangan o'smirlarda konfliktlar kamroq uchraydi va ular yuzaga kelgan taqdirda ham konstruktiv tarzda hal etiladi.

Maktab psixologining pedagoglar bilan hamkorligi ham konfliktlarni hal etishda muhim omil hisoblanadi. O'qituvchilar o'quvchilar bilan doimiy muloqotda bo'lganliklari sababli nizolarning dastlabki belgilarini tezroq sezishlari mumkin. Psixolog va pedagoglarning hamkorlikdagi faoliyati konfliktlarni erta aniqlash va ularning salbiy oqibatlarini oldini olish imkonini beradi.

Ota-onalar bilan hamkorlik ham psixologik xizmat faoliyatining ajralmas qismidir. Oiladagi tarbiya usullari va oilaviy munosabatlar o'smirning xulq-atvoriga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli psixolog ota-onalar bilan maslahatlar, treninglar va suhbatlar o'tkazib, farzandlar bilan samarali muloqot qilish usullarini tushuntiradi. Zamonaviy maktab amaliyotida konfliktlarni bartaraf etishda guruhiy treninglardan keng foydalanilmoqda. Trening mashg'ulotlari davomida o'quvchilar nizoli vaziyatlarni tahlil qilish, turli rollarni bajarish va muammoni hal qilishning samarali strategiyalarini o'rganadilar. Bunday mashg'ulotlar nafaqat konfliktlarni kamaytiradi, balki jamoada sog'lom psixologik muhitni shakllantiradi. Konfliktlarning o'z vaqtida bartaraf etilishi o'quvchilarning akademik natijalariga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Nizolar kamaygan muhitda o'quvchilar o'zlarini xavfsiz his qiladilar, darslarga faolroq qatnashadilar va o'z imkoniyatlarini to'liq namoyon etadilar. Bu esa ta'lim sifatining oshishiga xizmat qiladi.

Psixologik xizmatning samaradorligi ko'p jihatdan mutaxassisning kasbiy kompetensiyasiga bog'liq. Zamonaviy maktab psixologi konfliktologiya, yosh psixologiyasi, kommunikatsiya psixologiyasi va mediatsiya texnologiyalarini chuqur bilishi zarur. Bundan tashqari, u zamonaviy

axborot texnologiyalaridan foydalana olishi va o‘quvchilar bilan samarali muloqot o‘rnata bilishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, o‘smirlar o‘rtasidagi konfliktlar shaxs rivojlanishining tabiiy tarkibiy qismi bo‘lsa-da, ularni nazoratsiz qoldirish salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Maktab psixologik xizmati konfliktlarni aniqlash, oldini olish va bartaraf etishda muhim o‘rin tutadi. Diagnostika, profilaktika, mediatsiya, maslahat va korreksion faoliyatlar orqali psixolog o‘smirlarning ijtimoiy moslashuvini yaxshilaydi, ruhiy salomatligini mustahkamlaydi va sog‘lom ta’lim muhitini yaratishga xizmat qiladi. Shu bois umumta’lim muassasalarida psixologik xizmat faoliyatini yanada takomillashtirish va uning imkoniyatlaridan samarali foydalanish bugungi kunning ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. G‘oziyev E.G‘. *Umumiy psixologiya*. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2010.
2. Nishonova Z.T. *Rivojlanish psixologiyasi va pedagogik psixologiya*. – Toshkent, 2018.
3. Davletshin M.G. *Pedagogik psixologiya asoslari*. – Toshkent, 2012.
4. Karimova V.M. *Ijtimoiy psixologiya*. – Toshkent, 2019.
5. Andreeva G.M. *Sotsialnaya psixologiya*. – Moskva, 2020.
6. Hurlock E.B. *Developmental Psychology*. – New York, 2015.